

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

КОБИЛИНСЬКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 311.17:164.6:574(043.3)

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ
СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
(ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 08.00.10 – статистика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі статистики Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, м. Київ.

**Науковий
консультант:**

доктор наук з державного управління, професор,
член-кореспондент НАН України
Осауленко Олександр Григорович,
Національна академія статистики, обліку та
аудиту, ректор.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Саріогло Володимир Георгійович,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України, завідувач
відділу соціально-демографічної статистики;

доктор економічних наук, професор,
Кулинич Роман Омелянович,
Хмельницький університет управління та права,
завідувач кафедри математики, статистики та
інформаційних технологій;

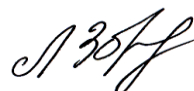
доктор економічних наук, професор,
Ткачук Василь Іванович,
Житомирський національний агроекологічний
університет, завідувач кафедри економіки і
підприємництва.

Захист відбудеться «29» листопада 2018 р. о 11-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 у Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1.

Автореферат розісланий «27» жовтня 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Діяльність сільськогосподарських підприємств та її екологічні наслідки через ключову роль цих суб'єктів господарювання в економіці країни вимагають поглибленого статистичного вивчення. Процеси розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлюються сукупністю чинників економічного, екологічного, політичного, соціального, правового та міжнародного характеру, підґрунтям яких є стратегічні інтереси країни й особливо її природно-кліматичні умови.

Зростання обсягів виробництва в процесі діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлює та гарантує продовольчу безпеку держави; забезпечує прогнозованість розвитку та довгострокову стійкість аграрного сектору шляхом розвитку різних форм та галузей господарювання; сприяє створенню сільських громад, підвищенню рівня інвестиційної привабливості галузей сільськогосподарського сектору і розширенню участі України у світовому ринку сільськогосподарської продукції. Водночас воно не передбачає раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище. Удосконалення методологічних і методичних засад статистичного оцінювання сільськогосподарської діяльності підприємств та її екологічних наслідків вимагає більш чіткого та комплексного опрацювання. Статистичний аналіз і оцінювання уможливають отримання найбільш повного уявлення про функціонування такого складного й динамічного явища та розроблення засобів впливу на систему сільськогосподарських відносин у країні з метою зменшення шкідливої дії на навколишнє природне середовище та, відповідно, нівелювання негативних екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Підвищення ролі екологічно-економічних відносин у сільськогосподарському виробництві привертає все більшу увагу як європейських, так і вітчизняних науковців та практиків до дослідження проблем оцінювання екологічних наслідків при здійсненні діяльності сільськогосподарських підприємств. З огляду на вказане, пріоритетним екологічно-економічним завданням забезпечення ефективного природокористування у ході сільськогосподарського виробництва є його комплексна статистична оцінка. Використання статистичного підходу до оцінювання процесів сільськогосподарського виробництва дозволить з'ясувати механізм їх дії та визначити основні напрями їх розвитку.

Разом з тим застосовані дотепер методологічні підходи до статистичного оцінювання сільськогосподарської діяльності підприємств недостатньо враховують її екологічну складову та чинники впливу на їх діяльність. Вирішення таких актуальних питань, як удосконалення методологічних та організаційних засад апробації і впровадження нових підходів у практику

організації та проведення державних статистичних спостережень (далі–ДСС) стає все більш нагальним і пріоритетним завданням.

Теоретичне дослідження екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств має стати підґрунтям пропозиції та рекомендації з удосконалення обліку вказаних наслідків що, відповідно, сприятиме практичному втіленню науково – обґрунтованих пропозицій щодо зменшення впливу на навколишнє природне середовище. Саме тому є підстави вважати обрану тему дослідження актуальною як у теоретичному, так і у практичному сенсі.

Актуальність наукового дослідження підтверджується і тим, що результати державних статистичних спостережень зі статистики екології, що проводяться нині в Україні, значною мірою не відповідають сучасним запитам користувачів статистичної інформації.

Наукове підґрунтя розв'язання сучасних еколого–економічних проблем, спричинених діяльністю сільськогосподарських підприємств, заклали такі провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Балацький, В. Барановський, П. Борщевський, О. Веклич, П. Водоп'янов, В. Геєць, В. Гірусов, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, С. Злупко, О. Кашенко, Ю. Лупенко, В. Месель-Веселяк, В. Міщенко, Я. Олійник, Б. Пунько, Н. Реймерс, П. Саблук, В. Сахаєв, В. Семенов, І. Синякевич, І. Сіваченко, С. Струмилін, В. Ткачук, В. Трегобчук, Н. Федоренко, А. Федорищева, Т. Хачатуров, М. Хвесик, М. Хилько, В. Шевчук, Б. Щербицький та ін.

Проблемам статистичного оцінювання та еколого-економічному аналізу наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств приділяли увагу З. Бараник, О. Васечко, А. Головач, О. Гончар, В. Данилко, А. Єріна, Р. Кулинич, Л. Момотюк, Р. Моторин, О. Осауленко, Н. Парфенцева, В. Попова, М. Пугачова, В. Саріогло та ін.

Віддаючи належне результатам наукових пошуків вітчизняних і зарубіжних науковців у вивченні діяльності сільськогосподарських підприємств, потрібно визнати, що проблема її статистичного оцінювання в аспекті екологічних наслідків здебільшого залишається відкритою. Розробка заходів аграрної політики уряду щодо підтримки та стимулювання сільськогосподарськими підприємствами екологічно спрямованого використання природних ресурсів сприятиме захисту навколишнього природного середовища країни, покращенню якості використання її земельного фонду, скороченню викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності рослинницької та тваринницької галузей, а також удосконаленню статистичного обліку вищеназваних процесів. Розв'язання кола питань, пов'язаних з функціонуванням сільськогосподарських підприємств, є складовою роботи Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Міністерства екології та природних ресурсів у частині регулювання екологічних наслідків такої діяльності та, відповідно, надання рекомендацій та пропозицій щодо їх моніторингу, обліку та оцінювання.

Особливий науковий інтерес прикуто до розробки теоретико-методологічних та методичних засад ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, здійснення комплексного статистичного оцінювання екологічних наслідків. Використання методів статистичного аналізу екологічних наслідків дозволяє отримати об'єктивну оцінку поточного стану, структури, закономірностей та тенденцій розвитку як бази для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення ефективної екологічно спрямованої аграрної політики в країні.

Наукова актуальність наведених проблем і важливість екологічної складової діяльності сільськогосподарських підприємств зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її головну мету, завдання, структуру і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри статистики Національної академії статистики обліку та аудиту і є складовою наукової теми «Розроблення статистичного забезпечення становлення та функціонування ринку в Україні» (номер державної реєстрації 0108U011270). Особисто автором у рамках організації та проведення зазначених досліджень розроблено теоретико-методологічні засади оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств, здійснено обґрунтування методологічних підходів та розробку методичних рекомендацій щодо статистичного оцінювання екологічних наслідків вказаної діяльності, проведено комплексний статистичний аналіз сільськогосподарського виробництва в Україні та ранжування регіонів країни за його екологічними наслідками.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних, методичних та організаційних засад статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Відповідно до поставленої мети, сформульовано основні теоретичні та практичні *завдання* наукового пошуку, які обумовили логіку дослідження:

- обґрунтувати основні напрями розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств як об'єкта статистичного дослідження;
- узагальнити наукові погляди щодо визначення функцій діяльності сільськогосподарських підприємств та висвітлення екологічних наслідків з метою теоретичного визначення сутності вказаних наслідків;
- розробити систему показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств;
- сформулювати концептуальні засади виокремлення етапів оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств згідно з пріоритетними напрямами розвитку екологічної політики країни на шляху до вступу в Європейський Союз (ЄС);
- обґрунтувати методологічні засади оцінювання особливостей функціонування галузей рослинництва та тваринництва і здійснити статистичне оцінювання обсягів екологічних наслідків виробництва їх продукції;

- розробити систему показників статистичної оцінки екологічних наслідків від утримання сільськогосподарських тварин;
- удосконалити методологічні засади статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, визначити зв'язок статистичних та адміністративних даних для формування матриці сукупності звітних одиниць несучільного спостереження;
- удосконалити інформаційне забезпечення показників статистичного вивчення екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств;
- порівняти методологічні підходи до побудови екологічного рахунку з охорони атмосферного повітря України та Польщі та адаптувати методологічні засади статистичного обліку Європейського Агентства Навколишнього Середовища ООН до умов України;
- побудувати систему показників рейтингового оцінювання регіонів країни за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств;
- систематизувати показники сільськогосподарської регіональної статистики та на їх основі побудувати дендрограми класифікації регіонів України за екологічними наслідками сільськогосподарської діяльності підприємств і створити статистичні аграрні атласи України за розподілом по кластерах;
- розробити статистичні запитальники зі статистики екології та провести вибіркове обстеження як додаткове джерело даних для статистичної оцінки рівня екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств
- здійснити статистичне оцінювання та подальше прогнозування обсягів викидів небезпечних речовин у відібраних сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом дослідження є процес діяльності сільськогосподарських підприємств, та їх вплив на екологічний стан довкілля України.

Предметом дослідження є методологічні та науково-практичні засади статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну і методичну основу дисертаційної роботи становить системний підхід до розв'язання проблем статистичного оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств. Для вирішення сформульованих завдань використовувалися загальнонаукові методи, а саме: структурно-функціональний (для обґрунтування структури та наслідків сільськогосподарського виробництва, пп. 1.1, 1.2); діалектичний (який дозволив дослідити взаємозв'язок аналізованих екологічних наслідків пп. 1.3, 3.1). Застосовувалися також методи обробки рядів динаміки та порівняльного аналізу й синтезу, групування, узагальнення, статистичного спостереження, методи кореляційно-регресійного аналізу (пп. 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3, 4.1); метод середніх величин (пп. 4.2, 4.3); SWOT-аналіз, який надав змогу визначити роль складових у формуванні стратегічного розвитку державних статистичних спостережень (пп. 2.1). На підставі індексного методу визначено оцінку впливу

продуктивності посівів окремих груп культур і зміни структури посівних площ на вихід продукції з 1 гектара (пп. 2.2). За допомогою кластерного аналізу, вибіркових величин і картографічного методу оцінено екологічні наслідки від сільськогосподарської діяльності підприємств, визначено напрями та тенденції їх розвитку на шляху до адаптації екологічної політики України до стандартів ЄС (пп. 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, ЄС, статистичні дані, офіційні публікації та методичні матеріали Держстату України, Євростату, міжнародних організацій, у т. ч. ООН, міністерств та відомств України, рекомендації міжнародних статистичних організацій, публікації в наукових та періодичних виданнях, огляди міжнародних організацій, результати досліджень зарубіжних і українських учених та результати власних наукових досліджень тощо. Розрахункова частина дисертаційної роботи виконана з використанням прикладних програм StatPlus, STATISTICA, Excel.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в розв'язанні важливої наукової проблеми в сфері статистики – розробці теоретико-методологічних, організаційно-методичних та практичних засад статистичного оцінювання та аналізу екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, з метою обґрунтування прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання природних ресурсів та скорочення викидів небезпечних речовин в результаті діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні.

Основні здобутки дисертанта, що містять наукову новизну, є такими:

уперше:

- розроблено концептуальну схему поетапного статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств як підґрунтя формування та здійснення екологічного моніторингу, проведення виваженої аграрної політики в країні;

- сформовано систему еколого-економічних показників викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин, що дозволяє удосконалити статистичне оцінювання екологічних наслідків діяльності галузі тваринництва;

- запропоновано алгоритм розрахунку викидів небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення тваринницької галузі та за результатами проведених вибірових обстежень розроблено методологічний інструментарій оцінки обсягів викидів від утримання худоби та птиці, що дозволило оптимізувати існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління станом навколишнього природного середовища.

удосконалено:

- організаційні засади діяльності сільськогосподарських підприємств у контексті екологічного впливу їх результатів на навколишнє природне середовище, що надасть можливість оцінити екологічні наслідки міжгалузевого виробництва, розглядаючи їх як об'єкт статистичного аналізу;

– систему показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, що дозволить розширити напрями статистичної оцінки техногенного впливу на навколишнє природне середовище;

– методологічні засади інформаційного забезпечення статистичного вивчення викидів небезпечних речовин від діяльності сільськогосподарських підприємств у частині формування матриці сукупності підприємств відповідно до чинних статистичних класифікаторів, що сприятиме досягненню повноти та достовірності статистичної інформації й удосконаленню системи природно-економічного обліку;

– рейтингове оцінювання регіонів країни за екологічними індикаторами наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств як передумова диференціації напрямів аграрної та екологічної політики держави, в тому числі в частині еколого - економічного розвитку регіонів;

– науково-методичні положення статистичного оцінювання аграрного потенціалу регіонів з урахуванням рівня екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств;

– методологічний інструментарій оцінки обсягів викидів небезпечних речовин при утриманні худоби та птиці шляхом розробки й проведення відповідних вибіркового обстежень, що дозволило удосконалити існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління станом навколишнього природного середовища.

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні основи статистичного дослідження екологічних наслідків діяльності у частині розроблення нових положень теорії екологічної статистики з метою забезпечення кількісної та якісної оцінки явищ і процесів, що відбуваються в екологічній сфері, та виявлення закономірностей, проблем і перспектив її розвитку;

– рекомендації щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств як передумови визначення напрямів економічної політики для підтримки екологічного розвитку регіонів;

– засади науково-методичного забезпечення статистичного оцінювання рівня еколого - економічного розвитку регіонів, яке містить нові підходи до використання методів оцінки, що враховують територіальні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств;

– методологічні положення та методичні рекомендації, спрямовані на адаптацію та подальший розвиток статистичного обліку викидів небезпечних речовин в результаті діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені в дисертації науково-теоретичні положення доведені до рівня конкретних пропозицій і мають форму, придатну для використання у практичній діяльності органів державної статистики, міністерств і відомств України.

Науково-практичні розробки щодо вдосконалення методологічних та методичних підходів до формування статистичних показників у сфері природокористування та екологізації сільськогосподарського виробництва застосовуються Державною службою статистики України (довідка № 06-14/93-18 від 26.04.2018 р.); Державною екологічною інспекцією у Житомирській області використовуються методологічні підходи щодо розрахунків викидів окремих видів небезпечних речовин (довідка № 1341/11-16 від 07.05.2018 р.); Департаментом агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської ОДА застосовуються рекомендації щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками сільськогосподарської діяльності підприємств при розробці й обґрунтуванні поточних та стратегічних програм розвитку сільськогосподарських підприємств регіону (довідка № 02/1473 від 21.05.2018 р.).

Отримані наукові результати були використані в роботі сільськогосподарського ПП «Галекс Агро» (довідка № 187-а/12 від 13.12.2017 р.) у частині запропонованого еколого-економічного оцінювання сільськогосподарського виробництва; ПП «Кароля» (довідка № 98 від 15.01.2018 р.) втілено рекомендації щодо визначення впливу на виробництво продукції рослинництва комплексу агротехнічних та екологічних заходів за допомогою лінійного рівняння тренду при прогнозуванні обсягів виробництва продукції рослинництва; Страховим товариством «Стройполіс» упроваджено отримані наукові результати в систему економічного аналізу аграрними ризиками при розробленні статистичного інструментарію оцінювання залежності розміру збитків від впливу екологічної складової негативних чинників на врожай застрахованих сільськогосподарських культур (довідка № 0921/01 від 21.09.2016 р.).

Основні теоретичні та методологічні розробки здобувача використовувалися при розробці навчальних методичних матеріалів з дисциплін «Статистика сільського господарства» та «Екологічна статистика» в навчальному процесі Житомирського національного агроекологічного університету (довідка № 673 від 04.04.2018 р.); а також навчальному процесі Житомирського державного технологічного університету (довідка № 44-21.05/769 від 26.04.2018 р.) при викладанні дисциплін «Статистика», «Система показників в економіці», «Статистико-економічний аналіз».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним науковим дослідженням і містить виклад авторського підходу до розроблення теоретико-методологічних, методичних та практичних засад статистичного оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств в Україні. Наукові положення, висновки та рекомендації, що висвітлені в роботі та винесені на захист, розроблені автором самостійно. Обсяг особистого внеску в роботах, опублікованих у співавторстві, наведений у списку опублікованих праць. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи представлені на наукових і науково-практичних семінарах, робочих зустрічах, диспутах, круглих столах. Зокрема, на II Міжнародній науково-практичній конференції КНУ імені Тараса Шевченка «Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості» (м. Київ, 2013); XI Міжнародній науково-практичній конференції НАСОА «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2013); XIII Міжнародній науково-практичній конференції Хмельницького університету управління та права «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку» (м. Хмельницький 2013); XII Міжнародній науково-практичній конференції НАСОА «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2014); XIII Міжнародній науково-практичній конференції НАСОА «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (Київ, 2015); XII meznarodni vedecko-prakticka konerence «Aplikovane vedecke novinky-2016» (Praha, 2016); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні концепції управління економічним розвитком країни» (м. Одеса, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий диспут: питання економіки, підприємництва та фінансів» (м. Дніпропетровськ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація та суспільний розвиток економічної системи» (м. Київ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 2016); XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2016); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграційна перспектива та інвестиційний потенціал економіки» (м. Одеса, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Таврійські економічні наукові читання» (м. Київ, 2017); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2017); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 2017); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Порівняльні статистичні дослідження розвитку соціально-економічних систем» (м. Київ, 2017); XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку» (м. Хмельницький, 2017); XVIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Статистичні методи та інформаційні технології аналізу соціально-економічного розвитку» (м. Хмельницький, 2018); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека» (м. Житомир, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи знайшли відображення у 48 наукових працях, серед яких 4 монографії, з них 1 одноосібна, 22 статті у наукових фахових виданнях (з них 7 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних), 22 тези і тексти виступів на конференціях, семінарах, круглих столах. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто здобувачу, становить 41,67 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 502 сторінки друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 404 сторінках. Дисертація містить в основному тексті 87 таблиць на 40 сторінках, 72 рисунки на 32 сторінках, список використаних джерел, що нараховує 240 найменувань на 26 сторінках, 24 додатки на 98 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовані його мета, основні завдання, окреслено об'єкт, предмет та основні методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, відомості щодо апробації результатів дослідження та кількості публікацій за темою дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади оцінювання розвитку сільськогосподарських підприємств як об'єктів статистичного дослідження»** опрацьовано еволюцію наукових підходів до змісту й характеристики поняття «сільськогосподарська діяльність», досліджено розвиток і становлення сільськогосподарських підприємств різних типів та організаційно-правових форм господарювання в Україні. Висвітлено основні організаційно-правові форми діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічні наслідки цієї діяльності як об'єкта статистичного дослідження. Розроблено методологічні основи та концептуальну схему статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Зауважено, що в умовах глобалізації розвиток сільськогосподарських підприємств неможливий без урахування екологічної складової їх діяльності, тобто забезпечення раціонального використання природних ресурсів та зростання витрат на охорону довкілля. На основі підходів, що містяться в наукових роботах провідних українських та зарубіжних вчених, запропоновано розглядати сільськогосподарську діяльність крізь призму її екологічних наслідків з метою забезпечення ефективного використання природних та земельних ресурсів, зменшення обсягів викидів усіх видів небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення та ін. Такий підхід передбачає розробку системи статистичних показників, за допомогою яких буде визначено об'єктивну оцінку впливу галузі на довкілля.

Сільськогосподарська діяльність підприємств має свої особливості, пов'язані з використанням землі як основного засобу виробництва, а також з біологічним розвитком рослин і тварин, на яких великий вплив справляють природні та кліматичні умови (родючість ґрунтів, температурний режим повітря та ґрунтів, кількість опадів тощо). Розроблено методологічні підходи до оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств які базуються на розробці відповідного понятійного апарату, розумінні сутності та специфіки функцій статистичного оцінювання, системи

статистичних показників, методів аналізу та інтерпретації отриманих результатів.

Розглянуто систему взаємопов'язаних показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, до якої відносять групи індикаторів, що всебічно характеризують та оцінюють функціонування цих підприємств на регіональному і національному рівнях за напрямками:

- ✓ використання земельних ресурсів;
- ✓ агротехнічні заходи;
- ✓ викиди від наслідків життєдіяльності сільськогосподарських тварин;
- ✓ екологічні наслідки виробництва тваринницької продукції.

На основі узагальнення та критичного аналізу існуючих теоретико-методологічних підходів розроблено авторський концептуальний підхід до оцінки екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Концепція передбачає ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств з урахуванням екологічних чинників їх діяльності, що сприятиме конкретизації механізму координації і визначенню напрямів сільськогосподарської та екологічної політик в умовах глобалізації екологічних наслідків людської діяльності (рис. 1).

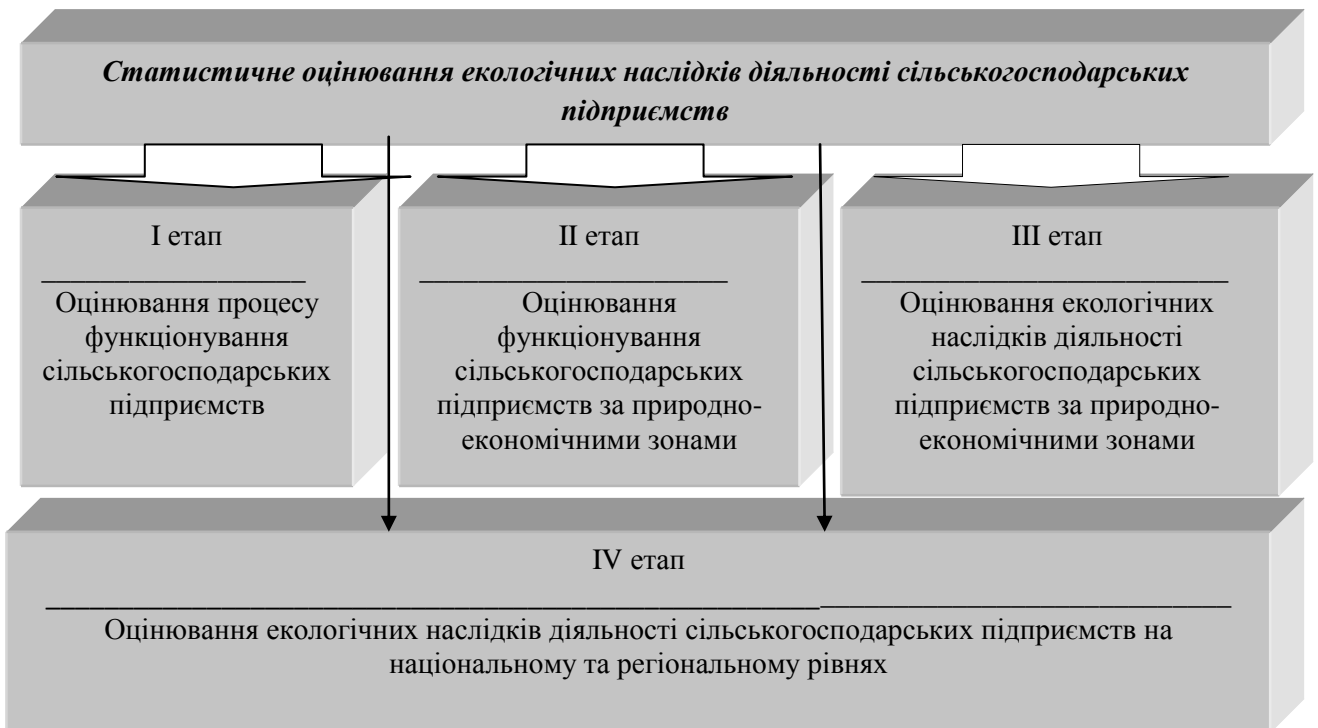

Рис. 1. Концептуальна схема статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств

Оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності передбачає об'єктивну та обґрунтовану статистичну екологічну інформацію. Як показали наукові дослідження, глибина статистичного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічних наслідків цієї діяльності,

ступінь деталізації статистичної інформації (її достатність) у державних статистичних спостереженнях та адміністративних даних визначається рівнем розвитку статистики сільського господарства та екології.

Доведено, що використання статистичного підходу до оцінювання екологічних процесів, які відбуваються під час виробництва сільськогосподарської продукції, надало можливість з'ясувати механізми взаємодії цих процесів та визначити основні напрями їх розвитку.

Досліджено організаційно-методологічні проблеми формування інформаційної бази для управління сільськогосподарськими підприємствами та проаналізовано вітчизняні підходи до побудови моделі статистичної сукупності звітуючих підприємств за викидами небезпечних речовин в результаті сільськогосподарської діяльності підприємств (рис. 2).

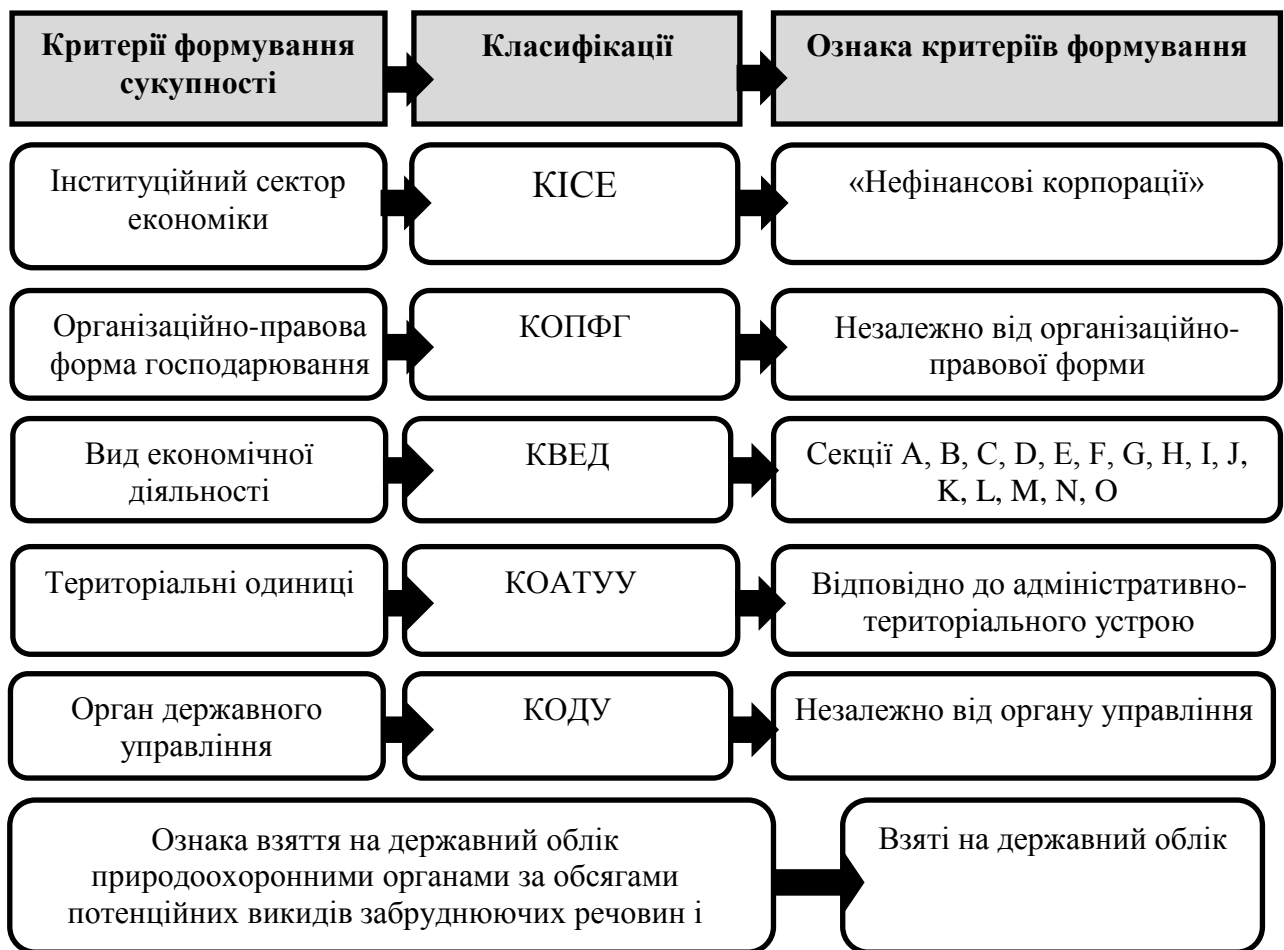

Рис. 2. Модель формування статистичної сукупності респондентів

Виділено шість головних критеріїв формування статистичної сукупності респондентів щодо викидів небезпечних речовин, п'ять з яких – статистичні і один – адміністративний.

Обґрунтовано необхідність поглибленого вивчення адміністративного критерію при формуванні статистичної сукупності респондентів.

У процесі аналізу визначено, що лише сільськогосподарські підприємства, які взяті на державний облік в Міністерстві екології та природних ресурсів, мають проведену експертну інвентаризацію обсягів потенційних викидів небезпечних речовин результатів своєї діяльності і відповідно до п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України № 1655 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря» можуть бути включені до статистичної сукупності респондентів.

Доведено, що такий підхід до формування сукупності не забезпечує підвищення якості інформаційного рівня статистичної інформації та впровадження сучасних технологій її розробки.

Визначено, що формування реєстрів забруднювачів надасть змогу більш ефективно використовувати первинну інформацію, застосовувати на її основі додаткові групування, розрахунки, оцінки. Це сприятиме поглибленню аналізу та розширенню програми статистичних досліджень.

Реалізація вищезазначених підходів дозволить покращити забезпеченість статистичною інформацією з питань результатів діяльності сільськогосподарських підприємств та їх екологічних наслідків як основних її користувачів так і громадськості.

Сформовано систему екологічних показників, методологічна узгодженість яких забезпечує єдність концептуальних засад екологічної статистики і порівнянність інформації різних типів державних статистичних спостережень (рис. 3).

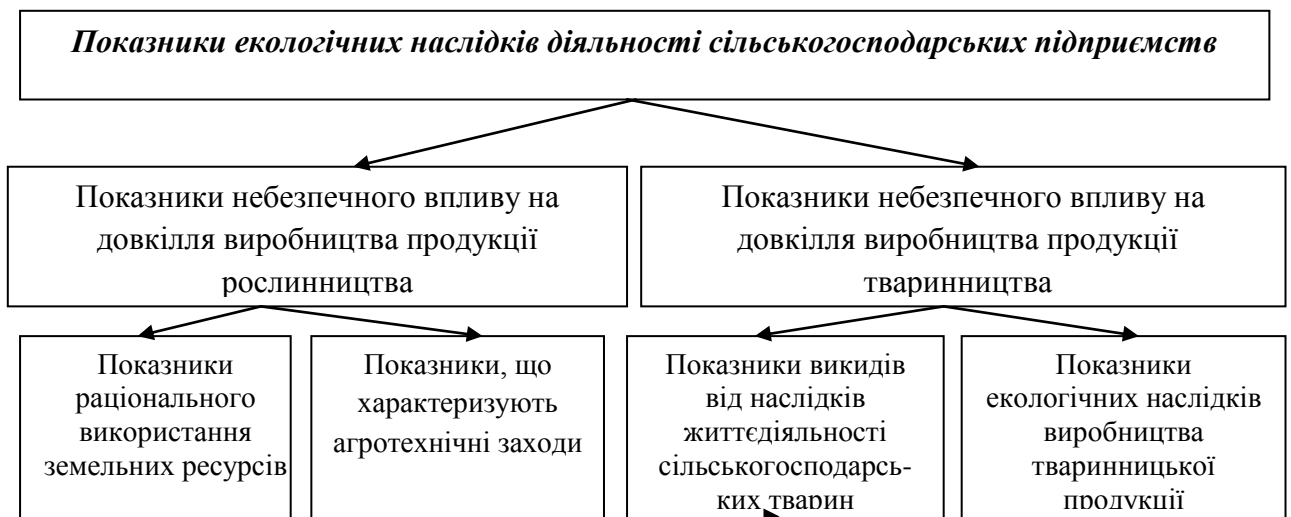

Рис. 3. Система показників оцінки екологічних наслідків

Другий розділ роботи «Статистичне оцінювання тенденцій розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств» присвячено обґрунтуванню напрямів застосування статистичного оцінювання результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, динаміки і структури галузей рослинництва та тваринництва, групування їх за організаційно-правовими формами господарювання і природно-економічними зонами України.

Значну увагу приділено питанням SWOT-аналізу чинних ДСС, який надав змогу визначити роль зовнішніх та внутрішніх складових у стратегічному розвитку державних статистичних спостережень з екологічної статистики.

На етапі статистичного оцінювання проведено статистичний аналіз результатів та структури діяльності сільськогосподарських підприємств. З'ясовано, що виробництвом сільськогосподарської продукції в Україні в 2016 р. займалося 47,7 тисячі сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання.

Найбільша кількість сільськогосподарських підприємств здійснює виробничу діяльність в Одеському регіоні – 10,7% від загальної кількості, найменша кількість – у Рівненському регіоні – 1,3%. Аналіз кількості підприємств, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, дозволив установити, що за організаційно-правовими формами господарювання найбільше зростає кількість господарських товариств – на 5,6%. В той же час, за останні п'ять років кількість підприємств найперспективнішої форми господарювання, фермерських господарств, скоротилась на 1,1% (рис. 4).

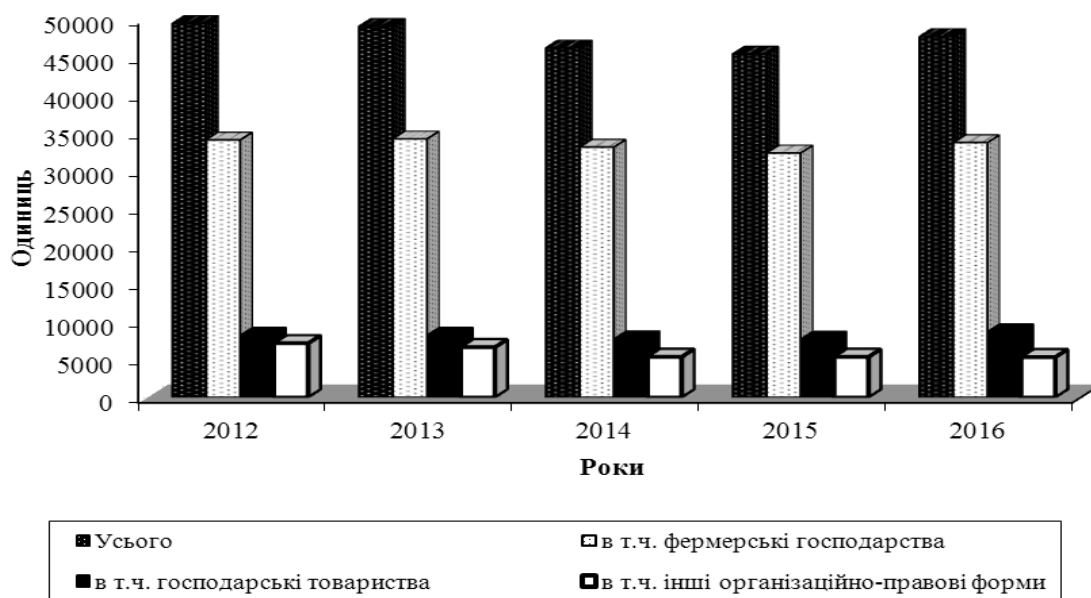

Рис. 4. Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств України за 2012–2016 рр.*

*побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Результати статистичного оцінювання за природно-економічними зонами України доводять, що найбільша питома вага сільськогосподарських підприємств знаходиться на території зони Степу – 51%, разом з тим вони мають найменший показник щодо охоплення статистичним обліком генеральної сукупності – 1,2% (рис. 5).

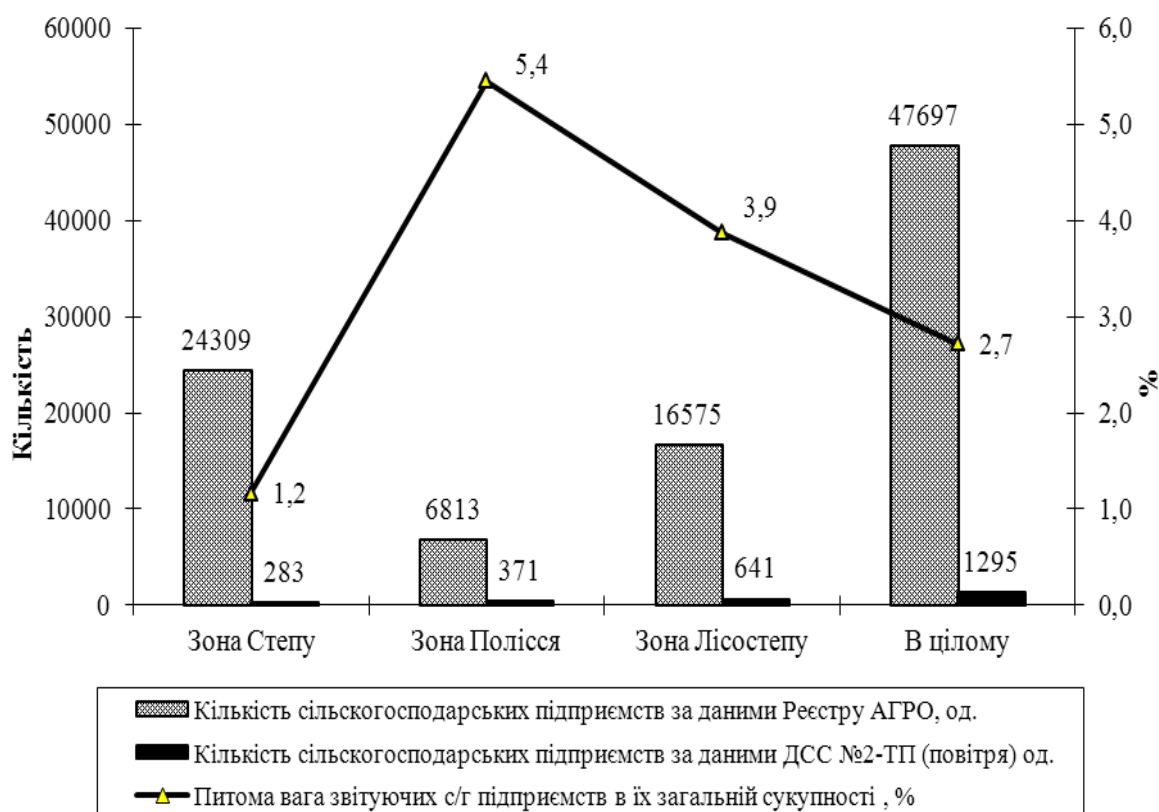

Рис. 5. Охоплення сільськогосподарських підприємств ДСС ф.№2-ТП (повітря) за природно-економічними зонами у 2016 р. *
*розраховано автором за даними Державної служби статистики України

За результатами статистичного оцінювання за природно-економічними зонами України сільськогосподарські підприємства, які здійснюють свою діяльність в зоні Лісостепу, займають провідне місце у виробництві продукції сільського господарства – 52,0%, як у виробництві продукції рослинництва – 49,4%, так і тваринництва – 61,2% (табл. 1).

Відомим фактом є те, що Україна має одні з найкращих земель світу щодо наявності чорнозему та відповідно й потенційно кращі умови стосовно родючості ґрунтів. Щоб зрозуміти, як використовуються земельні ресурси нині, автором проведено розрахунки характеристики їх стану, складу та використання.

У галузевій структурі виробництва сільськогосподарської продукції пріоритет традиційно належить рослинництву – сільськогосподарські підприємства виробили продукції рослинництва у 2016 р. на суму 113,4 млрд. грн (78,1 %), продукції тваринництва – на суму 31,7 млрд. грн (21,9 %).

**Розподіл виробництва сільськогосподарської продукції за регіонами
(природно-економічними зонами) у 2016 році***

Регіони	Виробництво сільськогосподарської продукції, млн.грн			Частка регіонів у виробництві продукції, %			Місце регіонів (зон)
	Усього	у тому числі		Усього	у тому числі		
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва	
А	1	2	3	4	5	6	7
Зона Степу:	47721,6	40484,2	7237,4	32,9	35,7	22,8	2
Дніпропетровська	9145,9	6050,4	3095,5	6,3	5,3	9,8	5
Донецька	4374,4	2924,6	1449,8	3,0	2,6	4,6	16–17
Запорізька	5451,4	4667,3	784,1	3,8	4,1	2,5	14
Кіровоградська	7434,2	6980,3	453,9	5,1	6,1	1,4	8
Луганська	2966,7	2793,9	172,8	2,0	2,5	0,5	19
Миколаївська	5651,4	5395,7	255,7	3,9	4,8	0,8	13
Одеська	6914,9	6613,9	301	4,8	5,8	0,9	10
Херсонська	5782,7	5058,1	724,6	4,0	4,5	2,3	12
Зона Лісостепу	75486,8	56065,2	19421,6	52,0	49,4	61,2	1
Вінницька	13794,6	9577,9	4216,7	9,5	8,4	13,3	1
Київська	10264,8	6517,5	3747,3	7,1	5,7	11,8	4
Полтавська	11438,8	9139	2299,8	7,9	8,0	7,3	2
Сумська	6849,1	6079,6	769,5	4,7	5,4	2,4	11
Тернопільська	4444,1	3741,7	702,4	3,1	3,3	2,2	15
Харківська	8864,7	7432,7	1432	6,1	6,6	4,5	6
Хмельницька	7540,3	6201,1	1339,2	5,2	5,5	4,2	7
Черкаська	11372,8	6770,8	4602	7,8	6	14,5	3
Чернівецька	917,6	604,9	312,7	0,6	0,5	1,0	23
Зона Полісся	21910,6	16843,2	5067,4	15,1	14,9	16,0	3
Волинська	2572,2	1363,8	1208,4	1,8	1,2	3,8	20
Житомирська	4309,7	3815,9	493,8	3,0	3,4	1,6	16–17
Закарпатська	355,3	294,7	60,6	0,2	0,3	0,2	24
Івано-Франківська	1807	1009,8	797,2	1,2	0,9	2,5	22
Львівська	3320,5	2302,5	1018	2,3	2,0	3,2	18
Рівненська	2260,1	1736,3	523,8	1,6	1,5	1,7	21
Чернігівська	7285,8	6320,2	965,6	5,0	5,6	3,0	9
Всього по Україні	145119	113392,6	31726,4	100,0	100,0	100,0	x

*розраховано автором за даними Державної служби статистики України

У роботі доведено, що досить велика кількість чинників, які впливають на розвиток ДСС, а також їх неоднорідність унеможливають ґрунтовний аналіз безпосереднього впливу кожного із цих чинників.

В межах дослідження оцінено вплив на результати ДСС найбільш вагомих чинників. За допомогою оцінювання на основі результатів SWOT-аналізу отримано можливість визначити роль складових стратегічного розвитку державних статистичних спостережень, проведено аудит можливостей та загроз

зовнішнього середовища та побудовано матрицю сильних і слабких сторін зовнішніх загроз статистичному обліку.

У третьому розділі роботи **«Методологія статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств»** обґрунтовано методологічні засади статистичного оцінювання забруднення довкілля, зумовленого діяльністю сільськогосподарських підприємств. Розглянуто динаміку та структуру викидів шкідливих речовин у довкілля від виробництва сільськогосподарської продукції, охарактеризовано агротехнічні заходи, спрямовані на підвищення родючості та відтворення й охорону земельних ресурсів.

Представлено методологічні засади формування системи природно-екологічного обліку Польщі, зокрема допоміжного екологічного рахунку з охорони атмосферного повітря як можливого принципово нового напрямку розвитку статистичної системи природно-економічного обліку в Україні. Доведено, що перспективним напрямом модернізації економіко-екологічної статистики є систематизація та формування агрегованої інформації у вигляді сателітних (допоміжних) національних рахунків екологічної сфери.

Глобальна проблема змін клімату, який нині вважається природним ресурсом, для сільського господарства України проявляється в таких головних проблемах:

- ✓ скорочення емісії парникових газів;
- ✓ забезпечення ефективного використання земельних ресурсів;
- ✓ скорочення використання засобів захисту рослин.

Для забезпечення виконання зобов'язань України за Кіотським протоколом та впровадження методології статистичного обліку викидів забруднюючих речовин і парникових газів головними завданнями є проведення оцінювання динаміки та структури обсягів викидів від сільськогосподарської діяльності для відображення їх у системі еколого-економічного обліку.

З'ясовано, що проведення державних статистичних спостережень із екології та використання адміністративних даних уможливує отримання необхідної статистичної інформації стосовно діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні, її регіонах, населених пунктах у розрізі видів економічної діяльності, технологічних процесів, забруднюючих речовин, і забезпечення цією інформацією користувачів (рис. 6).

На підставі даних державних статистичних спостережень та адміністративного обліку в роботі визначено й обґрунтовано етапи формування сукупності респондентів для обліку викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря.

Водночас чинні методологічні засади проведення ДСС пропонується доповнити формуванням матриці сукупності підприємств відповідно до методологічно-організаційних положень Європейського агентства навколишнього середовища ООН та чинних реєстрів. Такий підхід забезпечить можливість реальної оцінки екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських процесів.

Рис. 6. Структура формування статистичних показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств

На підставі даних державних статистичних спостережень та адміністративного обліку в роботі визначено й обґрунтовано етапи формування сукупності респондентів для обліку викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря.

Водночас чинні методологічні засади проведення ДСС пропонується доповнити формуванням матриці сукупності підприємств відповідно до методологічно-організаційних положень Європейського Агентства Навколишнього Середовища ООН та чинних реєстрів. Такий підхід забезпечить можливість реальної оцінки екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських процесів.

У дисертації наголошується, що протягом 2016 року матриця сукупності охоплених ДСС сільськогосподарських підприємств, які здійснювали викиди небезпечних речовин в атмосферне повітря, містила лише 2,7% від їх загальної кількості. Вони викинули в атмосферне повітря 81,6 тис. т небезпечних речовин усіх видів. Крім того, ними викинуто 878,5 тис. т діоксиду вуглецю.

Дані статистичного аналізу засвідчують нерівномірність обсягів викидів небезпечних речовин за регіонами країни, що певною мірою обумовлено існуючими регіональними проблемами з отриманням адміністративних даних щодо державного обліку сільськогосподарських підприємств.

Слід зазначити, що обсяг викидів небезпечних речовин є одним із головних статистичних показників, які характеризують екологічний вплив діяльності сільськогосподарських підприємств на навколишнє природне середовище. Найбільше викинули в атмосферу сільськогосподарські підприємства Вінницького регіону 21,4 тис.т а найменше Закарпатського – 11,4 т. (рис.7).

Проведене дослідження довело необхідність проведення науково обґрунтованого статистичного оцінювання викидів небезпечних речовин стаціонарними джерелами забруднення від діяльності сільськогосподарських підприємств. Отримані результати позитивно впливатимуть на прийняття і реалізацію управлінських рішень у аграрно–екологічній сферах.

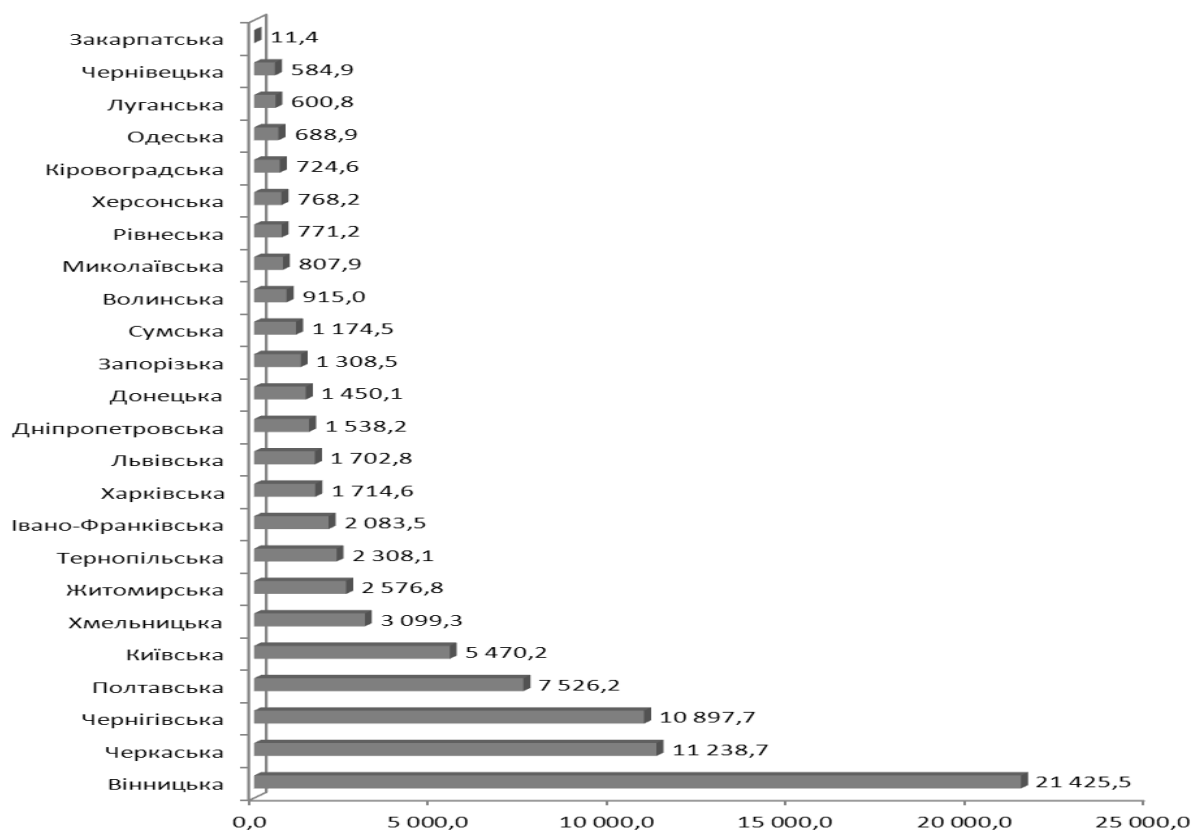

Рис. 7. Ранжування регіонів країни за обсягами викидів небезпечних речовин від їх діяльності у 2016 р. (тонн) *

*побудовано за даними Державної служби статистики України

Проведене дослідження довело необхідність проведення науково обґрунтованого статистичного оцінювання викидів небезпечних речовин стаціонарними джерелами забруднення від діяльності сільськогосподарських підприємств. Отримані результати позитивно впливатимуть на прийняття і реалізацію управлінських рішень у аграрно–екологічній сферах.

У дисертації з метою проведення статистичного аналізу сільськогосподарські підприємства, які здійснювали викиди небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення, згруповані за природно-економічними зонами України (табл. 2).

Отримані результати свідчать, що ранжування регіонів та аналіз показників викидів небезпечних речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення довкілля дозволяє об'єктивно оцінити регіональні особливості сільськогосподарських підприємств, а також оцінити їх вплив на екологічний рівень розвитку відповідних регіонів.

Таблиця 2

**Розподіл обсягів викидів небезпечних речовин за регіонами
(природно-економічними зонами), 2016 р. ***

Регіони	Кількість с/г підприємств	Викинуто в середньому 1 с/г підприємством, т	Викиди від кишкової ферментації, т	Викиди від утворення, зберігання гною, т	Викиди від утримання бройлерів, т	Викиди від утримання молочних корів, т	Викиди від утримання іншої великої рогатої худоби, т
Зона Степу	283	30,79	3533,11	1991,20	10,42	692,68	300,55
Дніпропетровська	28	54,93	478,57	861,21	8,10	3,91	0,77
Донецька	29	50,00	836,84	71,54	2,32	75,47	
Запорізька	34	38,48	723,88	254,91		227,40	1,40
Кіровоградська	48	15,10	455,44	127,18		23,53	12,90
Луганська	24	25,00	99,67	73,98		13,74	23,43
Миколаївська	43	18,80	109,93	268,36		58,01	14,86
Одеська	52	13,25	276,74	174,38		127,03	80,78
Херсонська	25	30,73	552,04	159,64		163,59	166,43
Зона Лісостепу	643	74,90	24244,23	22138,28	7014,52	6884,17	5707,96
Вінницька	85	252,07	2385,87	15222,36	231,58	960,24	744,83
Київська	75	74,93	3806,11	342,70	1731,16	466,61	36,35
Полтавська	85	88,54	4591,82	1787,58		1962,17	1783,95
Сумська	53	22,16	251,03	181,59		121,62	24,54
Тернопільська	73	31,62	917,36	760,87	5,60	223,59	362,48
Харківська	56	30,62	369,12	355,10	58,32	31,45	10,21
Хмельницька	43	72,08	512,84	187,13	0,54	196,63	84,91
Черкаська	153	73,50	11121,38	3216,84	4987,32	2921,85	2660,70
Чернівецька	20	29,25	288,70	84,11			
Зона Полісся	371	41,20	10457,88	5687,71	304,65	3689,87	4133,09
Волинська	35	26,14	143,06	614,94		16,50	8,88
Житомирська	40	64,42	900,64	549,28		548,96	322,23
Закарпатська	4	2,86	723,88				
Івано-Франківська	30	69,45	1137,49	729,66	29,31		66,20
Львівська	40	42,57	575,70	274,11	268,09	42,02	
Рівненська	29	26,59	192,96	58,05	7,25	41,02	140,26
Чернігівська	193	56,47	6784,15	3461,67		3041,38	3595,52
Всього по Україні	1297	62,91	38235,22	29817,19	7329,59	11266,72	10141,60

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України

У роботі доведено, що основний вплив на довкілля стаціонарні джерела забруднення тваринницької галузі справляють викиди небезпечних речовин від кишкової ферментації сільськогосподарських тварин, утворення, використання та зберігання гною, а також утримання молочних корів, інших видів великої рогатої худоби та бройлерів.

Отримані результати свідчать, що оцінювання показників викидів небезпечних речовин в атмосферу, від утримання худоби та птиці, дозволить дозволяє об'єктивно оцінити територіальні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, а також оцінити їх вплив на екологічний рівень забруднення відповідних територій.

У четвертому розділі роботи **«Регіональні аспекти статистичного оцінювання викидів небезпечних речовин, зумовлених діяльністю сільськогосподарських підприємств»** обґрунтовано напрями застосування статистичних методів для аналізу еколого-економічних процесів, та методики статистичного оцінювання екологічного потенціалу регіонів.

Для дослідження процесів, пов'язаних з екологічними аспектами сільськогосподарської діяльності підприємств, запропоновано методологічний підхід, що сприяє вирішенню питань статистичного оцінювання ситуації як на національному, так і на регіональному рівнях.

З цією метою сформована система статистичних показників, альтернативна нині існуючій у практиці роботи статистичних органів України, методологічна узгодженість якої забезпечує цілісність концепції екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств та комплексність статистичного оцінювання.

Розроблена методика уможливорює вирішення питань статистичного оцінювання екологічного потенціалу регіонів і ґрунтується на принципі максимальної корисності інформації.

Запропонована система показників функціонування сільськогосподарських підприємств за регіонами та екологічних наслідків їх діяльності забезпечує ідентичність методологічних підходів визначення однорідних регіональних зон, рейтингового оцінювання територій та побудови екологічних атласів України.

У рамках запропонованої концепції екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств розрахований інтегральний показник як екологічний індикатор цієї діяльності, що дозволяє оцінити ситуацію на рівні регіонів, визначити місце кожного регіону країни в залежності від темпів розвитку підприємств.

З метою комплексного статистичного аналізу екологічних наслідків функціонування регіональних сільськогосподарських підприємств розроблено відповідну методологію та здійснено рейтингове оцінювання регіонів.

У результаті проведених розрахунків отримано інтегральну оцінку екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності за кожним з регіонів країни. За характером варіації інтегральної оцінки за сукупністю виокремлено групи регіонів. Проведення рейтингового оцінювання визначило місце кожного регіону за екологічними наслідками сільськогосподарської діяльності підприємств, що своєю чергою сприятиме диференціації напрямів державної аграрної та екологічної політики підтримки еколого-економічного розвитку регіонів (табл. 3).

Рейтингова оцінка регіонів України за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств, 2016 р. *

Регіони	Значення рейтингової оцінки	Ранг областей за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств	Відхилення від середнього значення рейтингової оцінки
1	2	3	4
Вінницька	0,822	1	0,405
Черкаська	0,523	2	0,106
Полтавська	0,513	3	0,097
Житомирська	0,488	4	0,071
Чернігівська	0,461	5	0,045
Донецька	0,438	6	0,021
Київська	0,432	7	0,016
Кіровоградська	0,398	8	-0,018
Тернопільська	0,391	9	-0,026
Хмельницька	0,376	10	-0,040
Дніпропетровська	0,374	11	-0,042
Миколаївська	0,374	12	-0,043
Запорізька	0,374	13	-0,043
Івано-Франківська	0,367	14	-0,049
Львівська	0,359	15	-0,057
Луганська	0,357	16	-0,060
Сумська	0,356	17	-0,061
Одеська	0,355	18	-0,062
Харківська	0,338	19	-0,079
Рівненська	0,333	20	-0,083
Волинська	0,310	21	-0,106
Чернівецька	0,282	22	-0,135
Херсонська	0,277	23	-0,140

* розраховано автором

На основі екологічних індикаторів, що використовувалися для рейтингового оцінювання, створено статистичні аграрні атласи України з ранжуванням її регіонів за показниками.

Системний підхід до дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств дозволив виокремити основні показники їх розвитку та оцінити екологічні наслідки діяльності. Результатом обробки масиву даних стало групування показників у кластери за методом Варда.

На основі стандартизованих даних було побудовано горизонтальні дендрограми класифікації областей України за сільськогосподарською діяльністю підприємств. За результатами проведених розрахунків зроблено висновок, що в Україні утворилося три кластери. Перший кластер об'єднує в собі 6 регіонів з найбільшими обсягами виробництва сільськогосподарської продукції. До нього належать Вінницька, Дніпропетровська, Київська,

Полтавська, Харківська та Черкаська області. Другий кластер складається з 8 регіонів: Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Херсонської, Хмельницької, Чернігівської областей. Третій кластер, що об'єднує найбільшу кількість регіонів, характеризується найменшими обсягами виробництва сільськогосподарської продукції (Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Рівненська, Тернопільська та Чернівецька області) (рис. 8).

На основі дендрограми за допомогою програмного забезпечення з інфографіки створено статистичні аграрні атласи України з розподілом за вищевказаними кластерами.

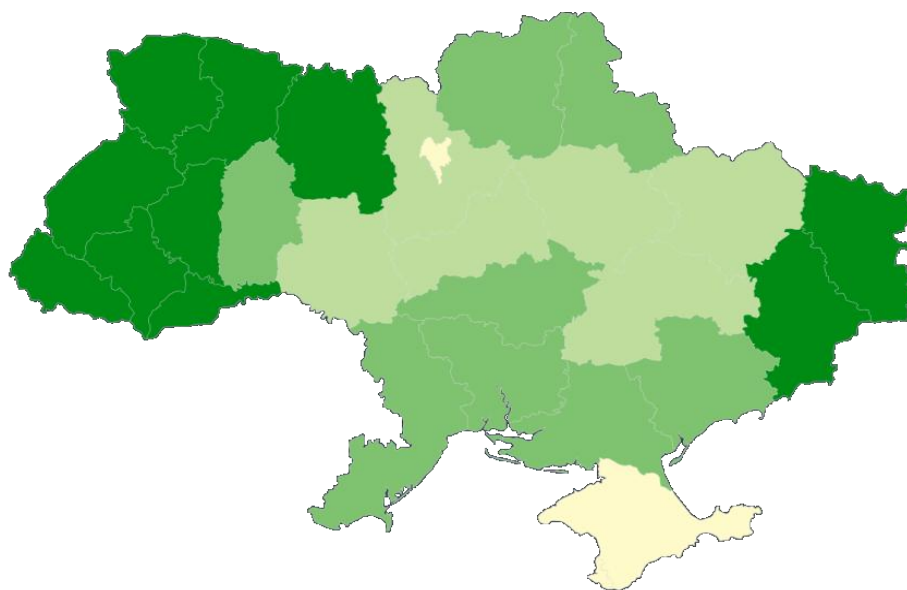

Рис. 8. Статистичний аграрний атлас України за 2016 р.

Використання запропонованого підходу сприятиме оптимальному вибору заходів, спрямованих на поліпшення аграрної ситуації у виокремлених однорідних територіях, розвитку еколого-економічних відносин, вдосконаленню механізмів державної підтримки їх розвитку. Розроблена методологія дозволила провести комплексний статистичний аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств та її екологічних наслідків у регіональному аспекті, виокремити однорідні регіональні зони, визначити проблемні галузеві території (рослинництво, тваринництво), які в першу чергу потребують підтримки держави.

У п'ятому розділі роботи «**Особливості статистичного обліку основних видів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення**» представлено характеристику екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств за результатами проведених спеціальних вибіркових обстежень визначених суб'єктів господарювання окремо за галузями рослинництва та тваринництва, побудовано алгоритм

розрахунку викидів небезпечних речовин за регіонами країни та на національному рівні.

Для детального статистичного оцінювання розроблено та використано як додаткове джерело інформації вибіркові статистичні обстеження. З метою вивчення умов та екологічних наслідків утримання худоби та птиці проведено статистичне обстеження на основі спеціально розроблених запитальників. Ним було охоплено 111 сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону (8,7% загальної сукупності сільськогосподарських підприємств) упродовж трьох років поспіль (2014–2016 рр.) за такими напрямками:

- утримання великої рогатої худоби;
- утримання свиней;
- утримання птиці;
- використання площ сільськогосподарських культур.

Першочергове значення в обстеженні діяльності сільськогосподарських підприємств надавалось дослідженню організаційно – правових форм підприємств, виду економічної діяльності за КВЕД-2010, наявності земельних угідь в динаміці за три роки, чисельності поголів'я окремих видів худоби та птиці (великої рогатої худоби, свиней та птиці), ваги поголів'я сільськогосподарських тварин (всього, в тому числі ваги 1 голови), типу годування тварин (сухі корми, мішані та інші види), видів кормів, методів годування тварин, кількості спожитого корму, типу утримання, системи вентиляції приміщень, типу підлоги яка використовується в обстежених підприємствах, системі видалення та зберігання гною.

Проведене дослідження уможливило обчислення обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств галузі тваринництва за вибірковою сукупністю та поширення отриманих даних на загальну сукупність сільськогосподарських підприємств країни (рис. 9).

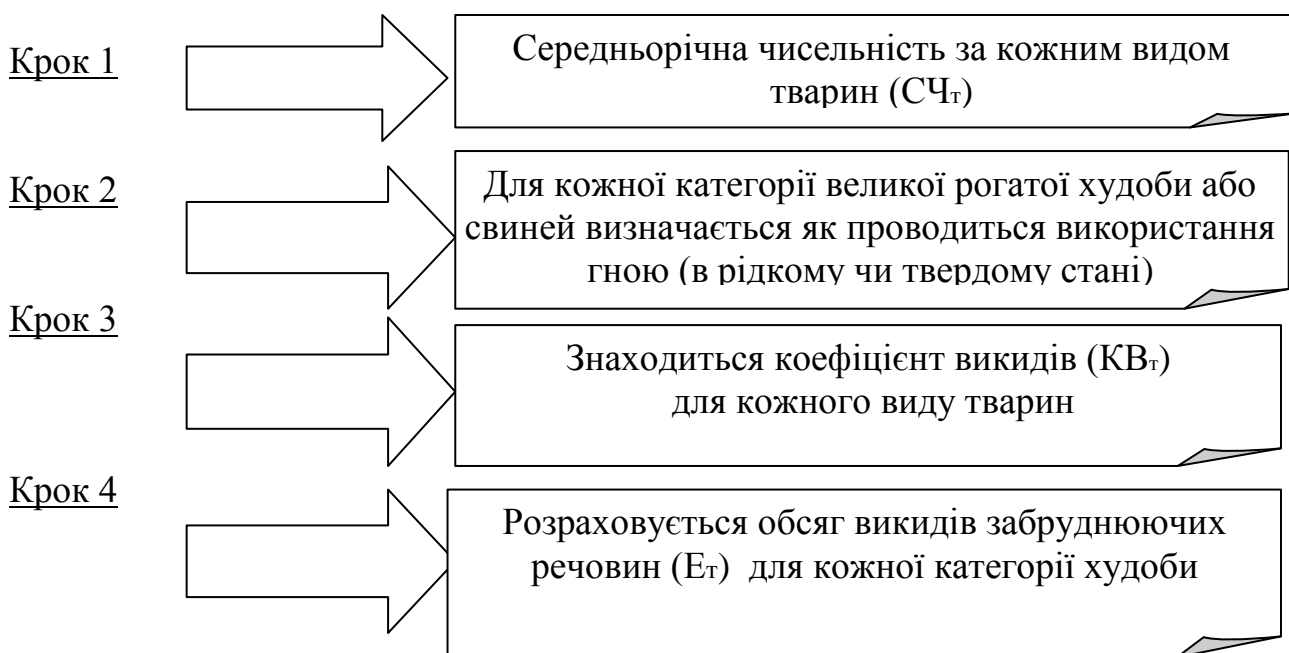

Рис. 9. Алгоритм розрахунку викидів небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення тваринницької галузі

Ураховуючи те, що небезпечні речовини, такі як аміак, метан, оксид азоту та неметанові леткі органічні сполуки (НМЛОС), потрапляють у довкілля від різних видів сільськогосподарських тварин, в дисертації запропоновано нову методологію визначення викидів окремих видів небезпечних речовин для кожної категорії сільськогосподарських тварин:

$$E_T = C_{Ч_T} \cdot KB_T \quad (1)$$

де

E_T – обсяг викидів забруднюючих речовин;

$C_{Ч_T}$ – середньорічна кількість тварин кожного виду, голів;

KB_T – відповідний коефіцієнт викидів метану та аміаку.

При розробці методики статистичної оцінки викидів автор спирався на методологічне керівництво по складанню національних інвентаризацій викидів за Методичними вказівками про надання звітних даних по викидах в рамках Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані Європейської Економічної Комісії ООН, яке в стислому вигляді є керівними вказівками щодо складання матеріалів інвентаризації атмосферних викидів.

Використовуючи запропоновану методологію визначення викидів небезпечних речовин, у роботі виконано розрахунки обсягів викидів небезпечних речовин як на національному рівні, так і за регіонами країни. Розрахунки виконані за такими сільськогосподарськими процесами: утримання молочних корів; утримання інших видів великої рогатої худоби; кишкова ферментація тварин; прибирання, збереження та використання гною.

Надано детальний опис проведення цих розрахунків, а також порівняння з даними, отриманими Державною службою статистики (табл. 4).

Аналіз проведеного обстеження галузі рослинництва дозволив установити, що сільськогосподарські підприємства за основними видами економічної діяльності, займались вирощуванням одно- та дво- річних культур. Їх частка в обстеженні склала 51 відсоток від загальної кількості.

На основі даних, отриманих у результаті проведеного обстеження сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва, автором виконано статистичне моделювання та прогнозування викидів небезпечних речовин з використанням методів лінійної регресії.

Результати розрахунків свідчать, наприклад, що зі збільшенням валового збору сільськогосподарських культур на 1 тонну кількість викидів зростає на 0,483 кг, а із збільшенням площі внесення пестицидів на 1 гектар кількість цих викидів зростає на 1,116 кг при інших рівних умовах. Тобто найбільший вплив на обсяги викидів аміаку має площа внесення пестицидів.

Порівняльна характеристика даних ДСС за ф. № 2-ТП (повітря) із результатами розрахунків обсягів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від кишкової ферментації тварин, 2016 р. *

Регіони	Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу від кишкової ферментації, т		
	Дані ДСС	Результати розрахунків	Відхилення даних ДСС від результатів проведених розрахунків
А	1	2	3
Україна	36546,3	285875,0	-249328,7
Вінницька	2225,0	21670,5	-19445,5
Волинська	148,1	12677,5	-12529,4
Дніпропетровська	326,0	10053,2	-9727,2
Донецька	1780,6	5881,1	-4100,5
Житомирська	65,0	12977,7	-12912,7
Закарпатська	–	10870,7	-10870,7
Запорізька	715,6	8061,2	-7345,6
Івано-Франківська	1178,4	12115,4	-10937,0
Київська	3856,7	10105,8	-6249,1
Кіровоградська	449,8	7744,1	-7294,3
Луганська	106,9	4183,6	-4076,7
Львівська	161,3	16056,2	-15894,9
Миколаївська	112,0	10067,8	-9955,8
Одеська	288,4	15477,9	-15189,5
Полтавська	4753,2	18419,4	-13666,2
Рівненська	168,4	11796,4	-11628,0
Сумська	385,8	10746,1	-10360,3
Тернопільська	1001,4	12060,4	-11059,0
Харківська	358,5	14016,3	-13657,8
Херсонська	634,0	8265,5	-7631,5
Хмельницька	302,5	17196,3	-16893,8
Черкаська	10092,7	13354,9	-3262,2
Чернівецька	150,3	7113,1	-6962,8
Чернігівська	7285,7	14963,9	-7678,2

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України та власні розрахунки

Використання статистичного підходу до обліку екологічних наслідків від виробництва продукції сільського господарства надав можливість з'ясувати джерела та механізми їх формування, поточний стан та основні напрями динаміки в майбутньому.

Результати проведених розрахунків свідчать про необхідність удосконалення статистичного обліку небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств з урахуванням міжнародної практики розрахунків та статистичних спостережень.

Доведено, що існуючий в Україні статистичний екологічний облік не повною мірою відображає реальну ситуацію щодо викидів окремих видів небезпечних речовин. Запропоновано заходи з удосконалення методологічних підходів до статистичного обліку на основі використання розширеної матриці звітуючих одиниць. У дослідженні зроблено акцент на удосконалення методології формування матриці сукупності респондентів ДСС щодо обсягу викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря, адже саме дані державних статистичних спостережень ураховуються при розробці еколого-економічних програм, спрямованих у тому числі й на підтримку аграріїв країни.

Проведені в роботі розрахунки за вітчизняною та європейською методиками визначення обсягів викидів та порівняння їх результатів показали, що обсяги викидів аміаку від функціонування одного сільськогосподарського товаровиробника на рік, обраховані за вітчизняною методикою становлять 16,93 т, водночас за європейською – 47,8 т, тобто відрізняються більше ніж у 2,8 рази. Це в черговий раз підтверджує застарілість та неефективність діючих національних методологічних вказівок та необхідність їх заміни на сучасні методики, гармонізовані з європейськими зразками.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі теоретичного узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду запропоновано якісно новий підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми, яка полягає у методологічному забезпеченні статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Результати дисертаційного дослідження дозволили сформулювати висновки, пропозиції та узагальнення концептуально-теоретичного, методологічного та прикладного характеру, які відображають вирішені завдання відповідно до поставленої мети:

1. Доведено, що обґрунтування екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств як об'єктів статистичного дослідження залежить від стану розвитку галузей рослинництва та тваринництва. На основі наукових поглядів щодо трактування сільськогосподарської діяльності та різних аспектів їх розвитку в науковий обіг введено поняття «екологічні наслідки, зумовлені діяльністю сільськогосподарських підприємств». Це дозволило оцінити екологічні наслідки, визначити їх особливості та властивості, пов'язані зі специфікою сільськогосподарської галузі.

2. Обґрунтовано, що для визначення функцій сільськогосподарських підприємств та висвітлення екологічних наслідків їх діяльності необхідне вивчення структури та детальне дослідження екологічного профілю цієї діяльності. Проведені дослідження засвідчили, що рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств статистичним інструментарієм для визначення економіко-екологічного профілю за основними напрямками їх діяльності недостатній. Створення умов для подолання інформаційного

вакууму шляхом запровадження системи відповідних статистичних показників дозволить покращити якість інформаційно-аналітичного забезпечення управління екологічними процесами.

3. Розроблена система показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяє розширити напрями та удосконалити статистичну оцінку техногенного впливу галузі на навколишнє природне середовище.

4. Необхідність вирішення довготермінових стратегічних проблем у частині збереження довкілля України обумовило розробку єдиних концептуальних підходів до його оцінки. Розроблена автором поетапна концептуальна схема оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств є підґрунтям для формування та здійснення екологічного моніторингу, проведення виваженої аграрної політики в країні.

5. Доведено, що ступінь наукового обґрунтування оцінки обсягів екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств залежить від стану міжгалузевого розвитку. Це дозволило оцінити екологічні наслідки, визначити їх особливості та властивості, пов'язані із специфікою сільськогосподарської галузі.

6. З метою статистичного оцінювання екологічних наслідків у роботі сформовано систему показників, які забезпечать якісну оцінку екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності галузі тваринництва. Об'єктивна оцінка екологічних наслідків за різними галузями сільськогосподарського виробництва є основою розроблення заходів ефективної екологічної політики.

7. Основні методологічні засади статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств передбачають комплексність, системність та урахування національної специфіки. При цьому інформаційне забезпечення має бути адекватним основним напрямам регулювання процесів, що забезпечить достовірне відображення показників у системі природно-економічного обліку;

8. Головним завданням у формуванні інформаційної бази з екології є забезпечення повноти та об'єктивності даних екологічної статистики, удосконалення з цією метою статистичного обліку та спостережень. Основними критеріями задоволення потреб користувачів у даних екологічної статистики є якісне охоплення респондентів статистичними спостереженнями, що сприятиме підвищенню ефективності управління природоохоронною діяльністю та істотно вплине на поліпшення екологічної ситуації в Україні.

9. Одним із пріоритетних напрямів удосконалення економіко-екологічного обліку є деталізація розрахунків. Враховуючи специфіку національної системи обліку доцільно проводити розрахунки викидів з деталізацією всіх сільськогосподарських процесів. Це сприятиме вирішенню питання адаптації методології системи еколого-економічного обліку в Україні до Європейського статистичного обліку.

10. Розроблено статистичні запитальники із екології та проведено вибіркове обстеження як додаткове джерело даних для статистичної оцінки екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. На їх

основі розраховано рівень техногенного навантаження на атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення галузі тваринництва, зокрема викидами метану та аміаку.

11. Запропонована методика оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин дозволяє удосконалити існуючу в Україні систему еколого-економічного оцінювання наслідків господарської діяльності.

12. Науково обгрунтовано доцільність застосування рейтингового оцінювання регіонів країни за показниками екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств, розробки та запровадження ефективних програм нормативного регулювання обсягів екологічних наслідків за регіонами та відповідно державної підтримки аграрних підприємств

13. Розроблена методика комплексного статистичного аналізу екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств у регіональному аспекті дозволила виокремити однорідні регіональні зони, визначити проблемні галузеві території виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Використання отриманих результатів на рівні головного користувача статистичної інформації – держави сприятиме розробці та впровадженню заходів, спрямованих на поліпшення екологічних наслідків у виокремлених однорідних територіях, розвитку еколого-економічних відносин, вдосконаленню механізмів національної підтримки діяльності сільськогосподарських підприємств.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Кобылинська Т. В. Статистичне оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2018. 407 с. (23,72 друк. арк.).

2. Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства: кол. монографія / за заг. ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2017. 464 с. (26,97 друк. арк. Особисто здобувачу належить 0,5 друк. арк. Досліджено вплив діяльності підприємств галузі рослинництва на навколишнє природне середовище).

3. Kobylynska T. V., Motuzka O. M., Buhaychuk V. V. The structure of agricultural activities at enterprises: a comparative analysis // Management of modern socio-economic systems. Collective monograph. Vol. 1. Lithuania: Baltija Publishing, 2017. 296 p. (12,30 друк. арк. Особисто автору належить 0,59 друк. арк. Проаналізовано динаміку сільськогосподарського виробництва в Україні).

4. Grabczuk I., Bugaichuk W., Kobylynska T. Formacje i strategiczne sposoby rozwoju rynku uslug energetycznych na Ukrainie. Collective monograph. Poland, 2017. 258 s. (Особисто автору належить 0,42 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України

5. Кобилинська Т. В. Статистична оцінка викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення в сільськогосподарській галузі // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. 2013. Вип. 13. С. 153–159. (0,38 друк. арк.).
6. Кобилинська Т. В. Статистика сільського господарства у дзеркалі екології // Статистика України. 2013. № 2. С. 51–56. (0,60 друк. арк.).
7. Кобилинська Т. В. Статистична оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств в аграрній галузі // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. 2014. Вип. 14. С. 154–161. (0,44 друк. арк.).
8. Кобилинська Т. В. Статистична оцінка ефективного землеробства: екологічний аспект // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. 2014. Вип. 15. С. 129–138. (0,56 друк. арк.).
9. Данилко В. К., Кобилинська Т. В. Статистика валового сільськогосподарського виробництва: методичні аспекти // Статистика України. 2014. № 2. С. 74–80. (0,69 друк. арк. Особисто автору належить 0,49 друк. арк. Проведено статистичне оцінювання валового сільськогосподарського виробництва).
10. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання функціонування домогосподарств населення в аграрній галузі // Науковий вісник НАСОО. 2014. № 2. С. 7–14. (0,49 друк. арк.).
11. Kobylenska T. V. Statistical Classifications in Agricultural Sector: Methodology for Applications // Statistics of Ukraine. 2016. № 3. P. 6–10. (0,56 друк. арк.).
12. Kobylenska T. V. Methodology for Formation and Inventory of Air Pollutants in Agricultural Enterprises // Scientific bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit. 2016. № 4. P. 14–19. (0,41 друк. арк.).
13. Кобилинська Т. В. Наукове статистичне дослідження функціонування аграрної сфери як суб'єкта безпосереднього впливу на оточуюче природне середовище // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наук. фах. видання. Вип. 13. Жовтень 2016. URL: <http://global-national.in.ua/issue-13-2016> (0,48 друк. арк.).
14. Кобилинська Т. В. Статистична оцінка впливу структурних факторів на господарську діяльність сільськогосподарських підприємств // Статистика України. 2017. № 2. С. 74–80. (0,88 друк. арк.).
15. Кобилинська Т. В. Рейтингове оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств // Статистика України. 2017. № 3. С. 74–80. (0,76 друк. арк.).
16. Kobylenska T. V. Application of Cluster Analysis for Identifying Homogenous Zones of Operation of Agricultural Enterprises // Scientific bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit. 2017. № 4. P. 32–39. (0,61 друк. арк.).

17. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання структури сільсько-господарської діяльності: вплив зональності // Науковий вісник НАСОНА. 2018. № 1–2. С. 19–28. (0,65 друк. арк.).

18. Кобилинська Т. В. Статистична оцінка викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств: регіональний аспект // Статистика України. 2018. № 2. С. 70–78. (0,68 друк. арк.).

19. Кобилинська Т. В. Застосування SWOT-аналізу для статистичної оцінки державних статистичних спостережень екологічних наслідків в сільськогосподарській галузі країни // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2018. № 2. С. 67–74. (0,98 друк. арк.).

Публікації у наукових періодичних виданнях іноземних держав та публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

20. Кобилинська Т. В. Методологічні засади формування обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у сільськогосподарських підприємствах // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2016. № 3. С. 121–128. (0,88 друк. арк.).

21. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання галузі рослинництва // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 1. С. 66–71. (0,62 друк. арк.).

22. Кобилинська Т. В. Напрями статистичного аналізу та формування системи показників екологічних наслідків, зумовлених діяльністю сільсько-господарських підприємств // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу. 2018. № 1. С. 54–60. (0,69 друк. арк.).

23. Кобилинська Т. В. Методологічне та методичне забезпечення вибірових статистичних спостережень екологічних наслідків від виробництва окремих видів продукції рослинництва // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 2. С. 66–71. (0,69 друк. арк.).

24. Кобилинська Т. В. Методологічне та методичне забезпечення вибірових статистичних спостережень екологічних наслідків від виробництва окремих видів продукції тваринництва // Бізнес Інформ. 2018. № 5. С. 43–48. (0,36 друк. арк.).

25. Кобилинська Т. В. Статистичне прогнозування обсягів викидів окремих видів забруднюючих речовин від сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону // Бізнес Інформ. 2018. № 6. С. 39–47. (0,39 друк. арк.).

26. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання впливу окремих видів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарських підприємств Житомирського регіону // Проблеми економіки. 2018. № 2. С. 29–36. (0,42 друк. арк.).

Опубліковані основні праці апробаційного характеру

27. Кобилинська Т. В. Статистика сільськогосподарського виробництва: екологічний аспект // Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості:

зб. мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. С. 84–86. (0,13 друк. арк.).

28. Кобилинська Т. В. Викиди в атмосферу від сільськогосподарської техніки: статистичний вимір // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів XI Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ТОВ «Формат», 2013. С. 37–42. (0,19 друк. арк.).

29. Кобилинська Т. В. Статистика відходів в сільськогосподарському виробництві: регіональний аспект // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 травня). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 106–109. (0,16 друк. арк.).

30. Кобилинська Т. В. Статистичне дослідження галузі птахівництва та його вплив на довкілля // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів XII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ТОВ «Формат», 2014. С. 51–53. (0,13 друк. арк.).

31. Кобилинська Т. В. Статистичне дослідження екологічного сільського господарства: досвід Польщі // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. С. 49–51. (0,12 друк. арк.).

32. Кобилинська Т. В. Основні методичні засади статистичних класифікацій у сільськогосподарській галузі // Aplikovane vedecke novinky – 2016: Materiay XII meznarodni ved.-prakt. konf. Dil. 1. Economicke vedy. Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2016. S. 95–97. (0,19 друк. арк.).

33. Кобилинська Т. В. Основні напрями розвитку статистики сільського господарства // Сучасні концепції управління економічним розвитком країни: зб. тез наук. робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 січня 2016 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку»: у 2 ч. Одеса: ЦЕДР, 2016. Ч. 2. С. 133–134. (0,12 друк. арк.).

34. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання аграрного ринку в Україні // Реформування економічної системи країни в контексті міжнародного співробітництва: зб. тез наук. робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 липня 2016р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». Одеса: ЦЕДР, 2016. С. 134–136. (0,16 друк. арк.).

35. Кобилинська Т. В. Аграрні господарства – об'єкт наукового статистичного дослідження // Науковий диспут: питання економіки, підприємництва та фінансів: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5–6 серпня 2016 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2016. С. 125–126. (0,11 друк. арк.).

36. Кобилинська Т. В. Статистичні спостереження сільськогосподарських товаровиробників // Модернізація та суспільний розвиток економічної системи: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2016 р.). Київ: Аналіт. центр «Нова економіка», 2016. С. 102–104. (0,11 друк. арк.).

37. Кобилинська Т. В. Удосконалення законодавства України у галузі аграрної та екологічної політики // Модернізація та суспільний розвиток економічної системи: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2016 р.). Київ: Аналіт. центр «Нова економіка», 2016. С. 104–105. (0,13 друк. арк.).

38. Кобилинська Т. В. Проблеми забезпечення якості екологічної статистичної інформації // Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. С. 113–114. (0,09 друк. арк.).

39. Кобилинська Т. В. Статистичне дослідження галузі рослинництва та його вплив на довкілля // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи: зб. тез виступів XIV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. С. 77–79. (0,12 друк. арк.).

40. Кобилинська Т. В. Тенденції діяльності сільськогосподарських підприємств: екологічні наслідки // Євроінтеграційна перспектива та інвестиційний потенціал економіки: методологія, теорія та практика: зб. тез наук. робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 вересня 2017 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». Одеса: ЦЕДР, 2017. С. 108–111. (0,19 друк. арк.).

41. Кобилинська Т. В. Організація статистичного спостереження за розвитком окремих показників галузі тваринництва // Таврійські економічні наукові читання: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 лютого 2017 р.): у 2 ч. Київ: Таврійський нац. університет імені В. І. Вернадського, 2017. Ч. 2. С. 117–120. (0,16 друк. арк.).

42. Кобилинська Т. В. Основні тенденції і перспективи агропродовольчої торгівлі // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 березня 2017 р.). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2017. С. 85–87. (0,13 друк. арк.).

43. Кобилинська Т. В. Проблеми інформаційного забезпечення екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств // Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри: мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2017. С. 338–341. (0,19 друк. арк.).

44. Кобилинська Т. В. Тенденції обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств // Порівняльні статистичні дослідження розвитку соціально-економічних систем: мат. XV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2017. С. 46–50. (0,25 друк. арк.).

45. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку : зб. наук. праць XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (26 травня). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 32–34. (0,13 друк. арк.).

46. Кобилинська Т. В. Статистичне оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності // Статистичні методи та інформаційні технології аналізу соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (24 травня). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 57–59. (0,18 друк. арк.).

47. Кобилинська Т. В. Сільськогосподарська статистика як інструмент державного регулювання // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. 2015. Вип. 17. С. 75–80. (0,3 друк. арк.).

48. Кобилинська Т. В., Грабчук І. М. Забезпечення конкурентоспроможності органічної сільськогосподарської продукції /: зб. наук. праць. Всеукр. наук.-практ. конф. (26 травня, м. Житомир). Житомир: ЖНАУ, 2018. С. 32–34. (0,13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кобилинська Т. В. Методологічні та організаційні засади статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств (екологічний аспект). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика. – Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, 2018.

У дисертації запропонований якісно новий підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми, який полягає у методологічному забезпеченні статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств та її екологічних наслідків. Сформовано методично-організаційні засади класифікації екологічних наслідків, зумовлених діяльністю цих підприємств.

Розроблена система показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Здійснена концептуалізація їх оцінки як підґрунтя для формування та проведення екологічного моніторингу, реалізація виваженої аграрної політики в країні.

Сформовано систему статистичних показників, які забезпечують якісну оцінку екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності галузі тваринництва. Одним із пріоритетних напрямів удосконалення економіко-екологічного обліку є деталізація національних розрахунків з метою наближення методології національної системи еколого-економічного обліку до вимог ЄС.

Запропонована і науково обґрунтована доцільність застосування рейтингового оцінювання регіонів країни за показниками екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств.

Розроблені статистичні запитальники із екології та проведено вибіркове обстеження як додаткове джерело даних для статистичної оцінки та розрахунків екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. На основі отриманих даних розраховано рівень техногенного навантаження на атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення галузі тваринництва, зокрема викидами метану та аміаку.

Ключові слова: методологія статистичного оцінювання, екологічні наслідки, сільськогосподарські підприємства, викиди небезпечних речовин,

статистичні спостереження, регіональна статистика, екологічний облік, система статистичних показників, статистичний аналіз.

АННОТАЦИЯ

Кобылинская Т. В. Методологические и организационные основы статистического оценивания деятельности сельскохозяйственных предприятий (экологический аспект). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.10 - статистика. - Национальная академия статистики, учета и аудита, Киев, 2018.

В диссертации предложен качественно новый подход к решению актуальной научной проблемы, которая заключается в методологическом обеспечении статистического оценивания деятельности сельскохозяйственных предприятий и их экологических последствий. Сформированы методически-организационные основы классификации экологических последствий, обусловленных деятельностью этих предприятий.

Разработана система показателей экологических последствий деятельности сельскохозяйственных предприятий. Осуществлена концептуализация их оценки как основа для формирования и проведения экологического мониторинга, реализации взвешенной аграрной политики в стране.

Сформирована система статистических показателей, обеспечивающих качественную оценку экологических последствий сельскохозяйственной деятельности отрасли животноводства. Одним из приоритетных направлений совершенствования экономико-экологического учета является детализация национальных счетов с целью приближения методологии национальной системы эколого-экономического учета с требованиями ЕС.

Предложена и научно обоснована целесообразность применения рейтинговой оценки регионов страны по показателям экологических последствий сельскохозяйственной деятельности предприятий.

Разработанные статистические вопросники по экологии и проведено выборочное обследование как дополнительный источник данных для статистической оценки и расчетов экологических последствий деятельности сельскохозяйственных предприятий. На основе полученных данных рассчитан уровень техногенной нагрузки на атмосферный воздух стационарными источниками загрязнения отрасли животноводства, в частности выбросами метана и аммиака.

Ключевые слова: методология статистического оценивания, экологические последствия, сельскохозяйственные предприятия, выбросы опасных веществ, статистические наблюдения, региональная статистика, экологический учет, система статистических показателей, статистический анализ.

ABSTRACT

Kobylenska T.V. Methodological and organizational principles for the statistical assessment of the operation of agricultural enterprises (ecological aspect). – Qualification research work, manuscript copyright.

Dissertation for the scientific degree of doctor of economics, specialty 08.00.10 – statistics. – National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to elaboration of methodological, methodic and organizational principles for the comprehensive statistical assessment of ecological effects from the agricultural operation of enterprises. Main factors are justified, and sectoral components of the mechanism for constructing statistical assessment of ecological effects from the agricultural operation of enterprises are defined.

The meaning, methodological and organizational principles of ecological effects caused by agricultural operation of enterprise are defined.

Methodological problems in the field of statistical recording of the emission of dangerous substances from stationary sources of the agricultural sector are studied. An algorithm for computation of the emission of dangerous substances from home animals breeding is constructed and used to compute the emissions of ammonia and methane, nitrogen oxide and non-methane light organic compounds from home animals breeding.

A qualitatively new direction for solving a vital scientific problem is proposed by theoretical generalization of international and domestic practices: the methodology for statistical assessment of the operation of agricultural enterprises and its ecological effects

It is demonstrated that the scientific justification of ecological effects from the agricultural operation of enterprises as an object of a statistical study depends on the performance of plant-growing and animal husbandry sectors. The notion of “ecological effects caused by the agricultural operation of an enterprise” is introduced in the scientific use on the basis of a critical review of scientific approaches to the interpretation of agricultural operation and various aspects of its development.

A set of indicators of ecological effects caused by the operation of agricultural enterprises is constructed, which will enable to improve the directions of the statistical assessment of antropogenous impact of the agricultural sector on the environment.

The need for solving long-term and current strategic problems related with preservation of the environment in Ukraine called for elaborating standard conceptual approaches to their assessment. The thesis presents a phased conceptual scheme for the assessment of ecological effects from the operation of agricultural enterprises, constructed by the author as the basis for elaborating and performing ecological monitoring, and implementing the balanced agrarian policy in the country.

It is demonstrated that the scientific justification of ecological effects from the agricultural operation of enterprises as an object of a statistical study depends on the performance of plant-growing and animal husbandry sectors.

A set of statistical indicators is constructed, intended for the qualitative assessment of ecological effects from the agricultural operation of animal husbandry sector. A sound assessment of ecological effects by sector of agricultural production is the fundament for elaborating measures of the effective ecological policy.

The main methodological principles for the statistical assessment of ecological effects from the operation of agricultural enterprises must include complexity, national specifics, and consistency. The information support must be adequate to main directions of regulation of national processes, to enable for accurate reporting of indicators in the system of natural-economic recording.

A central objective in creating the primary information area is to assure completeness and objectivity of data on ecological statistics and improve statistical recording and observations; a main component of needs of users of ecological statistics is, therefore, an adequate coverage of respondents by statistical observations and ecological management of activities involved in environmental protection, which will have essential impact on the improvement of ecological situation in Ukraine.

The reasonability of the use of ranking of Ukraine's regions by indicators of ecological effects from agricultural operation of enterprises, elaboration and implementation of effective programs for normative regulation of the scopes of ecological effects from the operation of agricultural enterprises in regions and the respective support of agricultural enterprises is proposed and scientifically justified.

The proposed methodology enabled to perform a comprehensive statistical analysis of ecological effects from the operation of agricultural enterprises in the regional dimension, to group homogenous regional zones, to define "problematic" sectoral areas of production (plant-growing, animal husbandry). Results of the proposed approach, if applied by the core user of statistical information, the government, will help elaborate and implement measures for mitigating ecological effects in the grouped homogenous territories, develop ecological-economic relations, and improve the mechanisms for government support of agricultural enterprises.

Statistical questionnaires for a sample survey are developed and used as a supplementary source of data for the statistical assessment of ecological effects from the operation of agricultural enterprises; they are used for the computation of the technogenous burden on the air by stationary sources of pollution in the animal husbandry sector, emissions of methane and ammonia in particular.

The method for assessment of the emissions of dangerous substances from home animals breeding enables for improving the system of ecological-economic assessment of ecological effects from business operation, existing in Ukraine.

Keywords: methodology of statistical assessment, ecological effects, agricultural enterprises, emissions of dangerous substances, statistical observations, regional statistics, ecological monitoring, a set of statistical indicators, statistical analysis.

Підписано до друку 24.10.2018. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.-друк.арк.2,25
Тираж 100 прим. Зам.№240
Надруковано у ФОП Худяков О.В.
м.Житомир, вул.М.Сціборського, 6а
Тел.063 477 88 82